

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 3. decembra 1856.

Malega gospodarja bogastvo.

(Dalje.)

Mnogo debička donaša gospodarju, naj je kodar koli, reja prešičev. Pri vsaki hiši odpada to in uno, kar tekne prešičem za živež; škoda je tedaj, ako se vse to v prid ne oberne, in ravno zatega voljo rečemo: gospodarji in gospodinje! nikar ne zanemarjajte reje prešičje. Kaj pa je bolje, ali domá si izrediti prasce za rejo ali jih kupiti in kupljene pitati? na to vprašanje, dragi moji, vam ne morem jez odgovoriti, — to morate po svojih okoljšinah presoditi vi sami, ker veste naj bolje, kaj bi vam utegnilo naj bolje kazati. Kdor ima poleti paše za svinje, pozimi pa tudi dostojne piče za-nje, bi mu svetovali domače reje se deržati, ker pri ti vé, kakošno blago si bo izredil. Pri domači reji je pa na to gledati, da si napravi gospodar tako pleme, ki se rado spita z malim, zakaj med plemenom in plemenom je velik razloček. Gotovo znamenje, da se prasé dobro spitati (odebeliti) dá, je to, da gré pri njem povžita piča bolj v meso in mast kakor pa v kosti, zatega voljo so drobna glava in drobne noge, okrogel život, široke persi (plečnate) in širok herbet in križ večidel gotove znamenja, da se take živinčeta dobro spitati dajo; prasci z ozkim križem kakor grebenom, močnimi kostmi in ozkimi persi niso za pitanje nič prida.

Tudi kuretnina in sploh perutnina zamore kmetom mnogo dobička donašati zlasti v takih krajih, odkodar se lahko v mesta prodaja. V tem bojo železnice marsikteremu kraju veliko pomagale. Vožnina po železnici ni draga in v malo urah se pride deleč.

Tudi čbeloreje ne smemo pozabiti. Kolikšni kupi medú in voska ležé v cvetlicah mnogoterih zeliš in drevés, ki jih je mila natora va-nje položila, pridnim čbelicam v hrano (živež)! Ko bi naši kmetiči se hotli čbeloreje bolj poprijeti, koliko cukra bi si pridelali z medom, in koliko svečave bi si zamogli kupiti za prodani vosek, ki so mu ga marljive čbelice nabrale! Priložnosti pa se podučiti v čbeloreji, se ne manjka skor nikjer, ker skor povsod je kak umen čbelar, pa tudi dobrih bukev se nam ne manjka, ktere razlagajo umno čbelorejo.

Poslednjič imamo omeniti še neke druge živalice, s ktero si tudi mali kmetič lahko pečá, če le hoče; ta živalica so svilni ali židni červiči ali sviloprejké. Se vé da kdor hoče živino rediti, si mora poprej klaje oskerbeti; taka je tudi s sviloprejkami. Pervo je tudi, da si kmet okoli svoje hiše ali na vertu ali kje drugod kakih murb zasadí, katerih povsod lahko dobí, ker v vsaki naših slovenskih krajev se pečajo kmetijske družbe z izrejevanjem murbinih drevés, ki jih prodajajo skor po nič. Če si je zaredil kakih 20 ali 30 murb, mu bojo, kadar zrastejo, dajale dosti perja, da si bo mogel potem sviloprejkni jajčk omisliti, ki mu jih bo tudi kaka kmetijska družba oskerbela, — če si zraven kupi še bukvice, ki prav natančno učijo, kako se svilni červiči redé, bo počasi tudi s to rejo si pridobil marsikteri goldinarček.

Tako bo tù in tam kaj dobička, in vsega skupaj pa še več. Dobrotljivi Bog nam podaja po mili natori toliko pripomočkov, da si zamoremo dohodke pomnožiti, ako bi le hotli po njih seči! (Dalje sledí.)

Obertnijstvo.

Od šivánk kaj.

Marsikdo bo morebiti mislil, da šivanke malo dela potrebujejo, ker so celó majhne, drobne in dober kup. Al temu ni tako. Vsaka šivanka, preden je za prodaj dodelana, gré skozi roke 100 do 120 delavcev. Le ker je šivanka milijone prodá, imajo tako nizko ceno. Vsakemu delavcu v fabrikah je že posebno, pa celó kratko delo odločeno, ktere ga je dobro vaje, da ga urno in ročno opravlja.

Šivanke se delajo iz jeklenega svila, ktero mora prav verlega zerna biti. V nekterih fabrikah delajo šivanke tudi iz gol železnega svila, toda jih potem kalijo ali terdijo. Jekleno svilo za izdelovanje šivank dobijo fabrikanti že v kolačih zvito iz družih železniških fužin. Napreden šivanke delati začnejo, poskušajo svilo natanko tako: Na vsakem koncu kolača odščenejo konček svila, ga razbelijo v kovaškem ognji, in ga v merzli vodi skalijo; skalene konce razlomijo za skušnjo, po razlomu se pokaže voljnost ali pa pušoba svila; iz voljnega ali mehkega delajo prav tanke šivanke, iz pustejšega pa debeleje.

Svilo se po svoji tankosti in debelosti za vsako sorto šivank posebej odbera. Pervo opravilo je svilne kolače razmotavati, k temu imajo posebno pripravne motavila. Svilo pa se takole razmotava: Delavec nasadí svilni kolač na lesen krog, kateri je na zgubo obdelan (konisch), da se večí ali manj kolač na-nj natakni more, raz tega kroga mota delavec svilo na osmerovoglasto motavilo; štirje vogli motavila so premakljivi, da se namotano svilo lahko izsname; te motavila so zlo enake našim domačim motavilom, ki jih za prejo motati imamo. Izsneto svilno štrečno postrizje drug delavec z močnimi na stol udelanimi železnimi škarjami na dva enako po 8 čevljev dolga krajca, v katerih je po 100 svilnatih nit; te sopet drugi delavec povezuje v pušlje, in jih daje drugemu, kateri jih na krajše, za dvé šivanke dolge konce prestrižuje; do 800.000 šivank se po ti viži na dan postrizje. To se vé, da namotano svilo dá nekoliko zakrivljenih koncov, ki se morajo poravnati; delo to je prosto in lahko, ki ga spet drugi opravlja. On zveže več sto odstriženih svilnih koncov vkup, jih opaše terdo z železnimi obroči; tako opasane butarce podaja drugemu, kateri jih v kovaškem ognji mehko beli; ogrete butarce ukladajo spet drugi delavci pod težke železne plohe, in jih z napravljeno mašino semtertje povalujejo, da se šivanke lepo zravnaajo in žlindre očistijo.

Zdaj pristopi delavec, ki pasi razvezuje, in podaja razvezane šivanke zbrusevavcu; ta prime 50 do 60 šivank v roke, jih med pavcem in kazincem po brusu ročno sukaje okroglo ošpičuje in brusi. Brušenje gré urno od rok; en sam priden delavec zbrusi na dan 15 do 30.000 šivank. Brusi so mnogoterih krogov, od 6 do 30 pavcev visokih, po 4 do 5 pavcev pa debelih.

Za vsako sorto šivank je poseben brus odločen; pa tudi lesene kroge za ličiti in gladiti imajo po fabrikah, kjer šivanke delajo. Brusi, kamnati in leseni, večidel na vodi tekó; ta jih tako naglo podí, da se brus 18 pavcev visokega kroga 30krat v eni minuti okoli in okoli oberne; brus 6 pavcev visokega kroga se v eni minuti čez 60krat oberne.

Brusni kamni se ne smejo močiti, ampak na suhem se morajo šivanke brusiti, na mokrem bi zarijevale. Ker se tedaj na suhih kamnih šivanke brusijo, se od kamnov grozno praši; težek prah delavcom na pljučah škoduje. Umen fabrikant je, ta nadležni prah odpraviti, takole napravil: na vodi zraven brusa je napravil meh, kateri vës prah od delavca opihuje; vsi drugi fabrikanti mu za to umno znajdbo hvalo vedó.

Ogled po svetu.

Kraj in življenje na bregovih ogerske Donave v Budi in Peštu.

Spisal Šimen Šubic h koncu oktobra 1856.

(Dalje.)

Kakošno mora biti tukaj življenje med trojnimi narodi? Silo mično bi bilo natanko ogledati dela, ki izvirajo iz njih raznega vlastja, pa smo še prekratek čas skupaj, da bi se že tako natanko poznali. Toliko se pa koj pozná, da slovanska naroda nista terpela toliko na svojem vlastji kot nemški. Živeti z mogočnim ljudstvom, čigar je tako rekoč dežela, pa ostati zvest vlastju svojega naroda: to je znamenje terdnega in krepkega narodnega življenja. In to se zamore brez napetnosti od Slovanov na Ogerskem reči.

Kar je tukaj Slovanov v Josefstadt-u in v Raznerstadt-u, ne govore le samo materni jezik, temuč govore večidel vse tri: slovanskega domá in med svojimi ljudmi, madžarskega in nemškega pa med drugim ljudstvom. Nemci v Budi se jim čudijo, rekoč: „tam v Josefstadt-u pa že otroci govore tri jezike“. Ogri tudi lomijo nemškega, razumejo nekaj slovanskega kakor Nemci, ravno toliko, da morejo s Slovanom kupčevati. Oger gospodari tukaj s svojim bogastvom in ljubeznijo za domovino, Nemec s kupčijo po vodi in po naselitvah, Slovan pa povsod po svojem med Nemci in Madžari, ker se vé lotiti vsakterih opravil; njega bistroumna glava mu pomaga brez poduka, da lahko izhaja med tem in enim narodom, da se pošteno živi in da zvesto ohranjuje svoje vlastje. Ko bi Slovani ne ohranili seréne ljubezni do svoje domovine, do svojega naroda, oj! kadaj bi bili že zgubili svojo narodnost in svoj jezik, ker so že tolikanj stisk prestali, odkar živé tukaj. Dolgo dolgo časa so bile zanemarjene njih narodne pravice, da bi se po svoji šegi omikovali v svojem jeziku in po svojem duhu; saj Slovani v Josefstadt-u do leta 1848 niso imeli nikamur svojih otrok v šolo pošiljati.

Kar se tiče tukajšnega družnega življenja, imajo po deželi in po mestih zberališča za kratkočasne večere. V Peštu je dvoje gledišč, v enem igrajo Madžari, v drugem pa Nemci, pa imajo Nemci pozimi tudi v Budi svoje posebno gledišče, toda precej zapušeno je; v Peštu je pa že imenitnejši, ker še ptuji sloveči igravci dohajajo tje, iz Dunaja sem, iz Draždane ali Berlina itd. Tukaj se očitno vidijo, kaj so razložki narodovnosti. Vsak v svoje gledišče tiši in če pride Madžar gledat kakega bolj imenitnega igravca v nemško gledišče, rad skazuje po mnogih potih svojo nejevoljnost, v tem ko Nemci svojemu dragemu igravcu na čast veseli ploskajo. Od ogerskega gledišča še ne vé m nič povedati; hvalijo se posebno s svojimi spevoigrami. Ako so pa viže tako sladke kakor v nedeljah pri šolarski maši, mé ne mika jih slišati. Kakor da bi po kamniti grapi derva pahal, se zaletje in rekrehuje, da človeka za ušesa skerbi. K sreči pa nam le ob nedeljah ušesa nadležjejo s svojo sladkostjo; ob delavnikih jo pa šolarji samí kaj ljubo pojó, posebno kadar se dobro poprimejo tenki glasovi spodnjih šol. Kakor da bi veter napenjal šumeče valove, se vzdiguje množica čverstih glasov, in iz vsakterih glasov ti viža polna doní po cerkvi, pa se spet poseda in jenjuje, da ti glasovi morajo zadeti tvoje serce, naj ima strune napete ali pa ne.

Od drugega družnega življenja, kakor so ga vajeni sorodni ljudje po večjih mestih, pa tukaj ne pride dosti na dan. Kjer se shajajo Nemci, tje ne hodijo Madžari, pa jih

vendar toliko pohaja tje in sem, da nimajo ne Nemci ne Madžari ne Slovani pravega svojega zbirališča. Da bi bil povsod prostor za veselje enega kot drugega naroda kakor je, na priliko, na Dunaji, tega tukaj manjka; narod narodu kmali veselje grení. (Dalje sledí.)

Jezikoslovne drobtinčice.

Liburnske prislovice in besede.

Mladih ne sadi, mrtvih ne budi.

Kemu pomanjka, ima mnogo misal, a ki vzeme, samu jednu (namreč skriti).

Ki je nič doma, je i od domi.

Ki da terbuh, da i kruh. (Gibt Gott das Hasel, so gibt er auch das Grasel).

Ki prodava, mu je jedno oko dosti; a ki kupuje, treba, da ima dva.

Kada se odtače, ga pije ki priskače.

S kim sam se rugala, s tim sam se dičila (umožila).

Da bi se oči bojale kako ruke, nebi se delo nikdar spravilo.

Bolje prazan dvor, nego vrag (nesreča) v njemu.

Kada je lepo vreme, vzemi plašč; kada je daž, znaš ča delaj.

Magla sv. Vida i turska vojska vse vzame.

Bog vas zla očuvaj! (Behüt' euch Gott!)

Pamet svét uživa.

Sladko je meso polhovo, ali je kerhko drevó bukovo (i dobro je pogibelno).

Dugo kako gladno leto.

Prodati za mrtvo (brez moči odkupiti).

Zemlja na mok (morastig gelegener Boden).

Zemlja na proced (durchschiessig gelegener Boden).

Bačva pahne (das Fass hat einen üblen Geruch).

Liburnske mestne prislovice.

Na Volosko po gospodsko.

V Iku kade ribe riču. (Ričem, rikati, sich regen, v veli vrulji).

V Lovran po kostanj. (Onde je mnogo marúna).

V Mošćenice po koščice. (Oljčne peščice; onde mnogo oljke raste).

Besede.

Svén (od svinuti), Gliedverrenkung, — podanek, Baumstock, — zamák, Winkelgegend, — odtok, odtóčeno vino, — uhko, feucht, uhko seno, — balog, Kuhfladen, — onoditi, krajuski ongaviti, tudi tanečiti, taneki = ongav, — poderki, abgetragene Kleider, — razmet, Repartition.

Povedala je že „l'Istria“ in za njo „Zora Dalmatinska“ leta 1846, stran 147., da je isterski vlaški jezik, kakor ga sami in drugi Istrani, pa nikdar čiški, imenujejo, preobernil mnoge (romanske) korenske n in l v r, na priliko: un vlaški ur, vin = vir, pan = pere, lui = ru, la = ra, basilica = basirika itd.

Govoril sem pred nekimi leti z nekim starim Zejancem zavolj vlaškega jezika (čiribirski mu drugi za rug pravijo), ki mi je rekel: „našega naroda je še mnogo nekde pod Turkom, in pripoveduje se v Zejanah pravlica, da so pred kakimi 700 leti od ondot semo prišli“. Ali bi ne bilo mogoče, da so jih Tartari iz Vlaške pripodili, ter da so iz Grobniškega polja, ki ni deleč, pobegnili, nekteri v Čičarijo, mnogo večí del pa v takrat še puste kraje okoli Čepiškega jezera.

J. V.

Kako naj se pišejo slovenske lastne imena?

Menda bo vsak pameten in pošten človek na to odgovoril: da s slovenskimi pismenkami. Če ima slovenski jezik svojo pisavo, je menda vendar naravno, da se pišejo slovenske imena po njegovi. In vendar, bodi Bogu milo! kako se spakujejo imena ne le po nemški pisavi temuč